

CSONTOS JÁNOS

Gyógyult páciens, hererákos ország

Pósa Zoltán kórház-megaregénye
mint történelmi metafora

Pósa Zoltán nem csupán feltűnően termékeny szerző, de alapjában véve szerencsés írói alkat is: olyan életperiódusokban is képes kitartó aprómunkára, amikor tudván tudja, hogy az asztalfióknak – vagy az ő esetében: a kéziratárul és a kitüntetések tárhelyéül szolgáló ágyneműtartónak – dolgozik. A titkos prózaírói tevékenység főként persze a létező szocializmus évtizedeire volt jellemző, amikor a diktatórikus hatalom által politikailag problematikusnak ítélt alkotó csak elvétve reménykedhetett elkészült könyvei (állami) megjelenésében. A kényszerűen elcsúsztatott „hivatalos” pályakezdés aztán – rendszerváltozás ide vagy oda – szükségképpen megkésett elismertséggel járt együtt: már túl az ötvenen, az ezredfordulón ítélték neki oda a József Attila-díjat. Ezt követően egyéb ordókat is jócskán kiérdemelt, de a recepciónak az ő esetében vajmi kevés köze van az életmű kiteljesítéséhez: nem holmi külső impulzusok, hanem belső indíttatások serkentik regényeinek és kisregényeinek – sőt meg-megújulóan verseinek – a megszületését. A huszonnégy önálló kötet mellett épp huszonnégy elismerést tudhat magáénak, ráadásul a szépirodalmi tevékenységet hosszú éveken át a napilapos „robot” mellett űzte – a mennyiségi mutatók azonban nem visznek közelebb egy olyan monstre mű megértéséhez, mint a Széphalom Könyvműhely által két kötetben kiadott, 830 oldalas „gyógyulási regény”, amely a *Seminoma, avagy Kórház a város közepén* címet viseli.

A pósaí prózauniverzum kitapinthatóan két technikával építkezik: egy avantgárd–posztmodern, illetve egy hagyományosabb írástechnikát követve. A két „albirodalmat” összekötni látszik az önéletrajziség, amely hol áttételesebb, hol direktebb, de mindig kitapinthatóan jelen van. Amikor az olvasó már úgy vélhette, hogy minden lényeges életmozzanat beépült e roppant prózafolyamba, s hogy Pósa már mindent megírt, amire koránál fogva rendeltetett, jön ez a kórházregény, amely a szemérmes konvenció szerint „tabutémát” választ tárgyául: a rákbetegségét a legkitárukkozóbb szerző sem szokta „irodalmásítani”, pláne

nem ekkora mélységben és terjedelemmel. Hirtelen csupán Dobozi Eszter *Túl a rákbarakkon* című műve ötlük az eszembe az újabb honi irodalomból – de ott merőben más a hangvétel, az attitűd. Valószínűleg rekonstruálhatatlan is egy ilyen – egyszerre frivol és zavarbaejtő – „krónika”, ha nincs hevenyészett, szinte a történésekkel egyidejű kézirat, regénymag, amelyet aztán az immár lehiggadt, megbölcstült, de mindenképpen „túlélő” író évtizedekkel később mint talált szöveget, korrajznak és történelmi metaforának is szolgáló alapanyagot használhat fel.

Komplementer mű, afféle önéletrajzi „ráadás”-e a *Seminoma*? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához nem haszontalan felidézni a regénypoétikai előzményeket. A Pósa-oeuvre központi eleme bevallottan az „avantgárd” regénytrilógia, amelynek „vezérhajója” az *Aranykori tekercek* címet viseli (Széphalom Könyvműhely, 2003). Igen bonyolult, egyszerre tradicionalista és szürreális, klasszicizálóan modernista szerkezetű komplex mű ez. Konzervatív és lázadó, keresztény, őshagyomány-tisztelő és egzisztencialista. Miközben például a steinerizmus ellen tiltakozik, akár steineristának is nevezhetnénk. Mindenesetre felöleli a Rákosi-érát és a Kádár-korszak 1973-ig terjedő szakaszát. A *Menekülés négy sávon* (Stádium, 1994) a költői látomást és a naturális valóságot elegyítő regény; intenzív és barbár erejű negatív szintézis. Eszmei és közérzeti krónikája a hetvenes évek kádári dagonyájának, látomásosan rekonstruálja a belső romlás korát, amely még az ellenzékét is cselekvésképtelenséggel fertőzi meg. A *Mediterrán tintabúra* (Kairosz, 1999) horrorisztikus stílusban, cselekményesen mondja el, hogy a hetvenes években csak a transzcendenciába és a képzeletbe menekülhet a hitelesen gondolkodó értelmiségi.

A „hagyományos” vonulaton belül Pósa realista, filmszerű kisregényekben és több mint ötven elbeszélésben is rögzíti a korszakot. Az *Ama török* (Magvető, 1985) a hatvanas–hetvenes évek fordulóján megesett (debreceni) diákszínpados lázadásokról; az *Irodalmi dandy avagy koranyári üdvözlet* (Széphalom Könyvműhely, 2005) egy hetvenes évekbeli falusi olvasótáborról; a *Különleges szakasz* (Széphalom Könyvműhely, 2004) a hetvenes évekbeli kisvárosi katonaéletről; a *Pünkösdi királyfi* (Literátor Könyvek, 1995) a nyolcvanas évekbeli fővárosi értelmiségi peremlétről; az *Akkor mindenki velem törődött* (Literátor Könyvek, 1995) a nyolcvanas évekbeli nyögvenyelősen szamizdatos, izsgató korszakról ad lát- és kórképet. A rendszer-

változáson „átbakkanva” a *Meneküléstöredék* (Coldwell, 2009), a *Jekyll* (Coldwell, 2011), valamint a bolgár nyelven is megjelent *Az ifjúság maradéka* (Magyar Napló, 2009) máig érő jelenkorunkat felskiccelve beszél arról, hogy a világ még bonyolultabb lett: szabadok lettünk, de mintha ugyanazokkal a démonokkal küzdenénk.

A kilencvenes évekig Pósa regényei az *Ama török* kivételével az „ágyneműtartó foglyai” voltak; kiszorítottság-érzetében előbb különféle megújulási mozgalmak tagja, majd magányos anarchista lázadó lett. Szekértáborokon és esztétikai iskolákon kívül alkotott, pingpongozott vele modern és posztmodern, s jellemző volt rá egyfajta műfaji kétkulacsosság: versben és kisprózában a konzervatív, nagyprózában a szürrealista formanyelv. A *Seminoma* azonban mintha megteremtette volna az átjárást a két „agyfélteke” között.

*

A „megaregény” címadója, a „seminoma” mindközönségesen hererákot jelent: annak nem a legveszélyesebb, de nem is a legszelidebb, a nyolcvanas években azért még igen kellemetlen variánsát, amely akár halálos kimenetelű is lehetett a beteg számára. Az életveszély mellett a férfiaság részleges vagy teljes csődjét is jelenthette, nem beszélve arról, hogy 1986-ban, amikor a regény játszódik, a szemérmes hatvanas és a mindent agyonhallgató hetvenes évekhez képest ugyan már átszakadoztak a prudéria gátjai, de még korántsem dívott a mai gátlástalan szókimondás. A regény annyiban mindenképp úttörő, hogy felmondja az e területen uralkodó „fordított emancipációt”, miszerint bár a női bajokról nyíltan beszélhetünk, a férfiak hasonló betegségeiről hallgatni illik.

A regény ezúttal is valós élményeken alapul: az író egy belvárosi kórházba került be heretumor gyanújával, azzal áztatva magát, hogy influenzaszövődményként kapott gyulladást kell egy-két nap alatt kikezeln. Ehelyett harminchét kemény napot töltött a kórházban, két súlyos műtéten esett át, s tíz hónapos lábadozás után térhetett csak vissza a „való világba”. Talán irodalmi önterápiaként is felfogható, hogy a kórházi tartózkodást végigjegyzetelte. A végső formába öntés nemcsak azért váratott évtizedekig magára, mert az egyszerre komor és pikáns téma miatt nem kecsgetett a megjelenés reményével (hiszen ennek pár év múlva már nem lett volna különlegesebb akadály), hanem a lélektani ok is közrejátszott benne: az újra átéléstől érzett ösztönös félelem.

A katabázisba taszító és katartikusan felemelő élménnyel járó történet bő negyedszázad múltán tudta csak ledönteni e gátakat.

A megaregény a klasszikus nagyepikai építkezést követi: még előhangja és epilógusa is van. Az előhang a regény fikciója szerint a főszereplő, Barna Zoltán *Visszatérés és újrakezdés* című novellája, melyet a súlyos betegség ihletett, s mintegy perszifált esszenciáját adja a regénynek. Eközben persze visszapillantás az író-főhős egyetemi éveire, egy detoxikáló intézetben eltöltött ápolói félévre, majd a kórházi műtetre s a báglyadt, lábadozó távozásra az újjászületés reményében. Az epilógusból megtudható, hogy a főhős nemcsak túlélte a két műtetet és felgyógyult, de meg is találta helyét az életben, noha megvallja: ő felgyógyult ugyan, de az ország még mindig beteg, hererákos – impotenssé tette a kommunizmus.

A regény főszövege is két részre tagolódik, így a kétkötetes megoldást nemcsak a monstre terjedelem indokolhatta. Az első kötet a „begubbadásról” (a kórházi bevonulásról), a könnyű betegségbe vetett hiú remények korszakáról, a zord valóságra való ráébredésről, a halálfélelemről, a két veszélyes rákműtétről, az áttétektől való rettegésről, majd a felgyógyulás reményének bizonyosságáról szól. A második, valamivel hosszabb rész a főhős lassú gyógyulásának, átmeneti visszaeséseinek, kórházi elbocsátásának története. A főhős és felesége mögé mellékalakok sora szolgáltatja a gazdag hátteret. Tárgyszerűen pontos a kórházi életnek, az egészségügy nagy romlásának leírása is, miközben a betegtársak kételyei és kasszandrai prognózisai előrevetítik a rendszerváltozás bekövetkező gellereit. A fikciós ént a rendszerváltozás legjobb forgatókönyvét remélő, naiv forradalmárként ábrázolja – Pósa nem retusál, holott a történelem a szkeptikus feleségét és a szarkasztikus betegtársakat igazolja. A főhős azért érzi kiváltképpen drámainak a villámgyorsan rázúduló történéseket, mert éppen akkor jelentkeznek, amikor életének minden területén – férjként, apaként, íróként, s még állampolgárként is – reményteljes, már-már lelkesítő fordulatok következnek be. Az önáltatás lélektanát megidézve próbál mindent a szőnyeg alá söpörni. Neki egészségesnek kell lennie, hiszen nagy fontosságú feladatai vannak: bizonyára képzelt beteg, mint minden író – véli sokáig. Ám a seminoma-diagnózis azt is jelenti, hogy a daganat eltávolítása után terméketlen marad. Sőt, nemcsak sterillé, hanem impotenssé

is válhat, s még azzal is szembesülnie kell, hogy akár meg is halhat. Egycsapásra zárójelbe kerülnek a szemében a művészvilág megszokott kínjai, az alternatív politizálással járó konspirációk. Világa látszólag beszűkül a belvárosi kórház mindennapjainak horizontjára, de valójában új távlatok nyílnak előtte. Ráébred a szerelmi házasság kegyére csakúgy, mint ahogy a közösségélmény ethoszára is. Betegtársai, az elesett öreg tanár, a piknikus életművészből mind depresszióssabbá váló fővilágosító, a kilenc súlyos műtétet túlélő művezető, a Kárpátaljáról áttelepült cigányzenésznő, a nagyváradi tanító és a többiek mindmind valódi sorstársaivá válnak. Feltárul az ápolók világának meg az orvostársadalomnak megannyi remek és rettenetes figurája is. A hős megneemesedik a szenvedésektől: a halálközeli élmények empatikussá teszik betegtársai, ápolói, orvosai iránt is. A regény első kötetének katarzisa a *Gloria in Excelsis Deo* című fejezet, amikor kiderül: a beavatkozással sikerült blokkolni az ártétek keletkezését.

A műtét utáni hosszú gyógyulási folyamatban a főhős szembesül azzal, milyen az, ha az ember kiszolgáltatottjává válik saját tehetetlen testének, de annak is, hogy a lét transzcendens értelme elviselhetővé teszi a legnehezebb megpróbáltatásokat is. Paradox módon olykor szinte boldog a szenvedések közben: sokkal értelmesebbnek, szebbnek tartja az életet, mint egészséges korában. Látjuk, miként vesztíti el a szemérmes ifjú korábbi szégyenlősségét, válik szinte gyerekké a kamaszos-erotikus helyzetek örömteli megélésekor, amelyek a gyógyulás folyamatával egy ütemben erősödnek: sírás és harsány nevetés minden napja. A regény a szabadulás ígéretével zárul, amely egyfajta megváltás-párhuzamként is felfogható.

*

Néhány évtizedes távolság a primer élményektől a jelek szerint már elegendő ahhoz, hogy Pósa íróként is szembenézzen e nehéz korszakával. Érezhetően arra törekedett, hogy minden betegségfázis leírása hiteles legyen. Sikerült olyan figurákat megjelenítenie, akik átfogó panoptikumát adják a nyolcvanas évek társa-

dalmi rétegeinek – ennyiben még szociografikus is a mű. Egyfajta realista szintéziskíséretnek vagyunk a tanúi, ahol egyén és ország egyaránt a reménytelen gyógyulás útjára léphet. Ugyanakkor a „bölcs” író – úgy is, mint saját utókora – nem hagyja hősét a rózsaszín ködben elveszni: nyilvánvalóvá teszi, hogy minden mai nyomorúságunk abban a hamis nosztalgiaival túlszínezett világban gyökerezik. Pósa rendre a mellékalakok szájába adja a regényben még jövőidejű rendszerváltozás kritikáját, s mivel a regény horizontja az epilógusnak köszönhetően mindmáig ível, él azzal a lehetőséggel, hogy a később megtörtént eseményeket is beleszővi művébe a kétkedő mellékalakok véleményeként. Azaz nem a saját alakmását, hanem a mellékszereplőket teszi előrelátóan bölccsé.

Ez a naturalista hatású, feltűnően szókimondó regény ugyanakkor a tradicionális keresztény filozófiát tartja Ariadné-fonalának. „Az én nagy-nagy betegségem már nem csupán bilincs, hanem labirintus volt, ahol az ember egyre homályosabb tudattal bolyong. Rajta is múlik, meg egyáltalán nem is csak rajta múlik: kitalál-e valaha a labirintusból? A hitetlen a szerencséről

beszél a megváltás helyett. Én, a hívő fokozatosan ráébredtem arra, amit az eszemmel korábban is tudtam: ahhoz, hogy kitaláljunk a poklok pokla betegség labirintusából, erkölcsi erő, hit, remény, szeretet szükségeltetik.”

A *Seminoma* a legtragikusabb pillanatban is egyszerre ingerel sírásra és harsány nevetésre: kamaszos, illetlenül gyermetes stílusban vall meg minden testi-lelki gyengeséget. A hős így tudja csak elviselni a testi kínokat: a kiszolgáltatottságot szókimondással ellensúlyozza. Pósa megtartja ugyanakkor régi szokását is, hogy a regénytestbe versbetéteket illeszt. (Vannak ennek előképei: a középkori francia chateaufable-tól Paszternak *Doktor Zsivágójáig*.) Az „énekelve mesélés” pedig olykor himnikus régióig hatol, mint a regényzáró tedeumban. Mert az ember mégis csak az Isten hasonlatosságára teremtett, még ha esendő – s olykor rákosodásra hajlamos – porhüvelybe is van bezárva.

Kirgiz sámán (bakši) a jurta tetején a szellemekkel készül találkozni (2004)